

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نگاهی نوبه

تحلیل برنامه درسی

کتاب به نوبه ایده معلمان مولف

مؤلفان:

دکتر حسن مظاهری

دکتر میترا دانشور

سال ۱۳۹۸

سرشناسه

:مظاهری، حسن، ۱۳۵۱ -

عنوان و نام پدیدآور

:نگاهی نو به تحلیل برنامه درسی : گامی به سوی ایده معلمان مولف/مؤلفان
حسن مظاهری، میترا دانشور.

مشخصات نشر

:تهران: مینای خرد، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری

:۲۲۶ص.: مصور (بخشی رنگی)، جدول (بخشی رنگی)، نمودار (بخشی رنگی).

شابک

:978-600-5939-67-5

وضعیت فهرست نویسی

:فیفا

یادداشت

:کتابنامه.

موضوع

:آموزش ابتدایی -- ایران -- برنامه‌های درسی -- ارزشیابی.

شناسه افزودن

:دانشور، میترا، ۱۳۴۲ -

رده بندی کنگر

:۱۵۶۴LB:

رده بندی دیویی

:۱۹۰۹۵۵/۳۷۲:

شماره کتابشناسی

:۵۷۵۸۴۷۱

نام کتاب:

:نگاهی نو به تحلیل برنامه درسی

مؤلفان:

:گامی به سوی ایده معلمان مولف

ناشر:

:حسن مظاهری، میترا دانشور

تایپ و صفحه‌آرایی:

:انتشارات بنای خرد

طراح جلد:

:انتشارات مینا خرد

لیتوگرافی، چاپ و صحافی:

:مجتبی خرد

نوبت چاپ:

:صدف

تیراژ:

:۱۳۹۸ - اول

قیمت:

:۲۰۰

:ریال ۳۰۰۰۰۰

شابک: ۵ - ۶۷ - ۵۹۳۹ - ۶۰۰ - ۹۷۸

ISBN: 978 - 600 - 5939 - 67 - 5

آدرس: تهران - خیابان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - نبش خیابان شهید وحید نظری - پلاک ۱۰۴

نمابر: ۶۶۴۸۰۶۶۶

تلفن: ۶۶۴۹۲۱۳۴

www.mabna.blogfa.com

فهرست مطالب

پیش‌گفتار.....	۹
فصل اول: زیرنظام‌های آموزشی.....	۱۳
زیرنظام راهبری و مدیریت.....	۱۵
زیرنظام برنامه درسی.....	۱۹
زیرنظام تربیت معلم و تامین نیروی انسانی.....	۲۱
معلم از منظر اسناد تحول بنیادین.....	۲۲
زیرنظام منابع مالی، اقتصاد آموزش و پرورش.....	۲۳
اقتصاد آموزش و پرورش از منظر اسناد تحول بنیادین.....	۲۵
زیرنظام فضا، تجهیزات و فناوری (محیط یادگیری).....	۲۶
فضا تجهیزات و فناوری در اسناد تحول بنیادین.....	۲۹
رویکرد.....	۳۱
ویژگی‌های محیط یادگیری در برنامه درسی ملی.....	۳۳
زیرنظام پژوهش و ارزشیابی.....	۳۴
پژوهش و ارزشیابی از منظر اسناد تحول بنیادین.....	۳۶
رابطه و هماهنگی بین زیرنظام‌ها.....	۳۸
فصل دوم: برنامه درسی.....	۴۱
ارتباط برنامه‌ریزی درسی و برنامه‌ریزی آموزشی.....	۴۱
تعریف برنامه درسی.....	۴۳
مراحل برنامه‌ریزی درسی.....	۴۷
۱- طراحی برنامه درسی.....	۴۹
۱-۱- منابع برنامه درسی.....	۵۰

- ۵۱-۱-۱- دانش.....
- ۵۲-۱-۱-۲- جامعه.....
- ۵۳-۱-۱-۳- یادگیرنده.....
- ۵۳-۱-۲- عناصر برنامه درسی.....
- ۵۵-۱-۲-۱- منطق و فلسفه وجودی برنامه درسی.....
- ۵۶-۱-۲-۲- عنصر هدف.....
- ۵۷-۱-۲-۳- محتوا.....
- ۵۸-۱-۲-۴- روش‌های یاددهی یادگیری (روشهای تدریس).....
- ۶۰-۱-۲-۵- فعالیتهای یادگیری.....
- ۶۱-۱-۲-۶- شایستگی‌های مورد نیاز.....
- ۶۳-۱-۲-۷- زمان.....
- ۶۴-۱-۲-۸- محیط یادگیری (فناوری، تجهیزات، فنآوری).....
- ۶۵-۱-۲-۹- بسته آموزشی (مواد و منابع).....
- ۶۶-۱-۲-۱۰- ارزشیابی پیشرفت تحصیلی.....
- ۶۸- اصول حاکم بر ارزشیابی پیشرفت تحصیلی تربیتی.....
- ۷۰-۲- تدوین برنامه درسی.....
- ۷۲-۲-۱- فرایند تدوین برنامه درسی.....
- ۷۲-۲-۱-۱- نیازسنجی (برآورد و تحلیل نیازهای آموزشی).....
- ۷۳-۲-۱-۲- تعیین هدفهای برنامه درسی.....
- ۷۳-۲-۱-۳- انتخاب محتوا.....
- ۷۴-۲-۱-۴- انتخاب و سازماندهی فعالیتها و تجارب یادگیری.....
- ۷۴-۲-۱-۵- تعیین روشهای یاددهی-یادگیری.....
- ۷۵-۲-۱-۶- انتخاب محیطهای یادگیری.....
- ۷۵-۲-۱-۷- تعیین نظام ارزشیابی پیشرفت تحصیلی.....
- ۷۶-۲-۲- برنامه درسی حوزه‌های یادگیری.....

- ۱-۲-۲- حوزه یادگیری حکمت و معارف اسلامی..... ۷۷
- ۲-۲-۲- حوزه یادگیری قرآن و عربی..... ۷۹
- ۳-۲-۲- حوزه یادگیری زبان و ادبیات فارسی..... ۸۰
- ۴-۲-۲- حوزه تربیت و یادگیری فرهنگ و هنر..... ۸۱
- ۵-۲-۲- حوزه تربیت و یادگیری سلامت و تربیت بدنی..... ۸۳
- ۶-۲-۲- حوزه تربیت و یادگیری کار و فن آوری..... ۸۴
- ۷-۲-۲- حوزه تربیت و یادگیری علوم انسانی و مطالعات اجتماعی..... ۸۵
- ۸-۲-۲- حوزه یادگیری ریاضیات..... ۸۶
- ۹-۲-۲- حوزه یادگیری علوم تجربی..... ۸۸
- ۱۰-۲-۲- حوزه تربیت و یادگیری زبان‌های خارجی..... ۹۰
- ۱۱-۲-۲- حوزه تربیت و یادگیری آداب و مهارت‌های زندگی..... ۹۱
- ۳- اجرای برنامه درسی ۹۲
- ۱-۳- آماده‌سازی و آموزش معلمان..... ۹۵
- ۲-۳- استلزامات اجرای برنامه درسی..... ۹۵
- ۴- ارزشیابی برنامه درسی..... ۹۶
- فصل سوم: اعتبارسنجی برنامه درسی ۱۰۱
- مرحله اول: اعتبارسنجی برنامه درسی..... ۱۰۱
- الف- اهداف کلی اعتبار سنجی..... ۱۰۲
- ب- اصول اعتبار سنجی..... ۱۰۲
- ج- مراحل اعتبار سنجی..... ۱۰۳
- مرحله دوم - اعتبار سنجی نظری مواد آموزشی..... ۱۰۳
- مرحله سوم - اعتبارسنجی عملی برنامه درسی..... ۱۰۷
- ۱-۳- اعتبارسنجی برنامه درسی (کتاب درسی) در مقیاس کوچک..... ۱۰۷
- ۲-۳- اعتبارسنجی پایانی (ارزشیابی از اجرای سراسری کتاب درسی)..... ۱۰۹

فصل چهارم: بسته آموزشی و ارزشیابی اجزای آن.....	۱۱۳
بسته آموزشی.....	۱۱۴
دیدگاه‌های مطرح در تولید بسته آموزشی.....	۱۱۴
فواید بسته آموزشی.....	۱۱۴
مخاطبین بسته آموزشی.....	۱۱۵
۲-۳- ماکت (چارچوب بسته آموزشی).....	۱۱۹
الگوی پیش‌مادی طراحی چارچوب بسته آموزشی.....	۱۱۹
۱- کتاب درسی.....	۱۲۳
معیارهای ارزشیابی کتاب درسی.....	۱۲۴
ابعاد ارزیابی.....	۱۳۱
۲- مجلات آموزشی.....	۱۴۳
الف- وضعیت محتوایی مجرت.....	۱۴۴
ب- قالب‌های ارائه محتوا.....	۱۴۷
ج- وضعیت ساختاری.....	۱۴۸
۳- فیلم آموزشی.....	۱۵۲
۴- نرم‌افزارهای آموزشی.....	۱۵۶
طبقه‌بندی نرم‌افزارهای آموزشی.....	۱۵۷
۵- پویانمایی.....	۱۶۰
۶- بازی تعاملی رایانه‌ای.....	۱۶۱
۷- پرده نگار.....	۱۶۱
۸- چند رسانه‌ای.....	۱۶۲
فصل پنجم: تحلیل محتوا.....	۱۶۵
روش‌های تحلیل محتوای کتاب درسی.....	۱۶۹
الف- روش‌های کمی تحلیل محتوای کتاب درسی.....	۱۶۹
ب- روش‌های کیفی تحلیل محتوای کتاب درسی.....	۱۷۰

کاربردهای تحلیل محتوا.....	۱۷۱
نمونه‌های تحلیل محتوا.....	۱۷۵
۱- تحلیل محتوای کتاب درسی بر مبنای حیطه‌های سه گانه «بلوم».....	۱۷۵
۲- تحلیل محتوا از منظر خوانش‌پذیری.....	۱۷۷
مراحل تهیه فرمول خوانش‌پذیری.....	۱۷۸
فصل ششم: تدوین یک واحد درسی.....	۱۸۹
مقدمه.....	۱۸۹
طراحی کلان: طراحی چارچوب برنامه درسی.....	۱۹۰
ترکیب اعضای گروه تالیف.....	۱۹۱
ترکیب اعضای شورای برنامه‌ریزی درسی.....	۱۹۲
فرایند برنامه‌ریزی درسی.....	۱۹۲
مفاهیم اساسی.....	۱۹۸
مهارت‌های اساسی.....	۱۹۹
طراحی خرد: طراحی و تولید یک واحد یادگیری.....	۲۰۷
الف- بخش آغازین واحد یادگیری.....	۲۰۷
ب- بخش میانی واحد یادگیری.....	۲۱۰
پ- بخش سنجش واحد یادگیری.....	۲۱۲
فرایند کلی تالیف کتاب درسی.....	۲۱۸
فهرست منابع.....	۲۱۹

پیش‌گفتار

در سال‌های اخیر به دلیل حذف طرح اجرای آزمایشی کتاب‌های نونگاشت (جدیدالتالف)، اعتبارسنجی کتاب‌های جدید در دستور کار سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی قرار گرفته است. این برنامه از سال ۱۳۹۰ به بعد اجرایی شد و فرایند آن به گونه‌ای است که کتاب درسی تازه تألیف قبل از اجرا در کلاس درس، در اختیار جمعی از برنامه‌ریزان درسی، کارشناسان و متخصصان علوم تربیتی و معلمان قرار می‌گیرد. علاوه بر معلمان همکاری‌کننده در گروه‌های درسی، تعدادی از معلمان استان‌ها نیز در اعتبارسنجی هر کتاب مشارکت دارند. نکته‌ای که در این خصوص قابل طرح است، اینکه کتاب‌هایی که مورد اعتبارسنجی قرار می‌گیرند، قرار است پس از اعتبارسنجی و اعمال اصلاحات، در تمام مدارس کشور به اجرا درآمده و توسط معلمان ارجمند در کلاس درس تدریس و اجرا شوند. انتظار می‌رود در مرحله اعتبارسنجی کتاب‌ها، معلمان نقش مهم‌تر و بنیادی‌تری داشته و قبل از اجرای کتاب در کلاس درس، بتوانند آن را مورد نقد و ارزیابی قرار دهند.

از طرف دیگر بر اساس اسناد تحول بنیادین آموزش و پرورش، هدف کاهش تمرکز در نظام آموزشی، می‌بایست بین ۱۰ تا ۲۰ درصد برنامه‌های درسی و آموزشی در اختیار استان‌ها قرار گیرد و علاوه بر ساعات رسمی ۱۰۰ ساعت آموزشی نیز در اختیار مدرسه برای تقویت برنامه‌های درسی حوزه‌های یادگیری و نیازها و اقتضائات محلی و بومی در اختیار مدرسه قرار گیرد. و نکته مهم‌تر اینکه از جمله ویژگی‌ها و یا شایستگی‌های معلم، که تأثیر شگفت‌انگیزی در موفقیت او در کلاس درس دارد، تخصص در حوزه برنامه‌ریزی درسی است. اینها از جمله دلایلی است که لازم است آموزگاران و دبیران با حوزه برنامه‌ریزی درسی، تألیف

کتاب درسی و فرایندهای اجرایی آن، آشنایی پیدا کنند.

همچنین طبق تجربه سال‌ها تدریس در دانشگاه فرهنگیان و رصد برنامه درسی چهار ساله آنها، به نظر می‌رسد تعداد دروسی که به حوزه برنامه‌ریزی درسی و تولید محتوای آموزشی و تالیف و ارزشیابی و نقد کتاب‌های درسی می‌پردازد، محدود بوده و لازم است سرفصل‌ها و محتوای در نظر گرفته شده برای این دروس، مرتبط با نیاز کاری دانشجو معلمان در زمان تدریس و کلاس‌داری باشد. بنابراین به اعتقاد نگارنده، این کتاب اگر به سرفصل‌های درس تحلیل محتوای برنامه درسی، به صورت کاربردی و عملیاتی بپردازد، می‌تواند به رشد و ارتقاء دانش آن‌ها در زمینه برنامه‌ریزی درسی، تالیف کتاب درسی و نقد و بررسی کتاب‌های درسی و ارزشیابی آنها بیانجامد. چرا که این درس، از جمله واحدهای تخصصی دوره کارشناسی دانشجو و معلمان دانشگاه فرهنگیان است.

توضیح بیشتر اینکه بر اساس تجربه بدست آمده در کلاس‌های درس دانشجو معلمان و کارگاه‌های آموزشی معلمان، اشتیاق آنها به آگاهی و شناخت بیشتر در خصوص نحوه تحلیل و ارزیابی برنامه‌ها و کتاب‌های درسی و بسته آموزشی دانش‌آموزی فراوان است و تالیف چنین کتابی می‌تواند پاسخی به این نیاز باشد. در ضمن مشخصه ویژه این کتاب اینکه، کتاب آن بر شناخت برنامه درسی، اجزای بسته آموزشی و آگاهی از ساختار و تار و پود کتاب درسی، اهداف و پیام‌های نهفته و آشکار آن است. در صورتیکه در بیشتر کتاب‌هایی که با عنوان تقریباً مشابه (تحلیل محتوای ...) تدوین شده‌اند، تأکید و تمرکز بر روش‌های تحلیل محتوا به عنوان یک روش تحقیق است.

این کتاب در شش فصل ارائه شده است.

فصل اول به معرفی زیرنظام‌های آموزشی مطرح شده در اسناد تحول بنیادین آموزش و پرورش پرداخته است. هدف از تبیین زیرنظام‌ها، آن است که لازمه تحقق برنامه درسی و اهداف آن همراهی و هماهنگی دیگر زیرنظام‌ها در چرخه آموزشی است.

فصل دوم زیرنظام برنامه درسی، تعریف آن، عناصر برنامه درسی و مراحل برنامه‌ریزی درسی تبیین شده است. تحلیل‌گر برنامه درسی بایستی شناخت عمیقی نسبت به برنامه درسی و فرایند تدوین آن و همچنین ابعاد مختلف آن داشته باشد، تا تحلیل درستی از کتاب درسی انجام دهد.

در فصل سوم این کتاب، به انواع مختلف اعتبارسنجی (اعتباربخشی)، اهداف و اصول مربوط به آن، به عنوان نوعی از ارزشیابی که کاربرد فراوانی در ارزشیابی برنامه‌های درسی دارد، پرداخته شده است. کارشناسان و معلمان در حین اعتبارسنجی کتاب درسی به صورت غیر مستقیم با برنامه و کتاب درسی و ساختار آن آشنا خواهند شد.

در فصل چهارم ده ماهه‌ای مطرح نسبت به بسته آموزشی و اجزای آن (به عنوان جلوه عینی برنامه درسی در کلاس درس) و همچنین معرفی مهم‌ترین اجزای چابی بسته آموزشی شامل کتاب درسی، مجله آموزشی، کتاب کار و اجزای غیر چاپی (الکترونیکی) از جمله فیلم آموزشی، نرم‌افزار آموزشی و غیره و معیارها و شاخص‌های ارزشیابی آنها بیان شده است.

فصل پنجم تحلیل محتوا، تعاریف و انواع آن را بیان کرده است. تحلیل محتوا به عنوان روشی کاربردی برای بررسی وضعیت برنامه‌های درسی (محتوای آموزشی، کتاب درسی و ...) است.

فصل ششم، شناخت عمیق‌تری به مخاطب این اثر برای آشنایی با نحوه تالیف یک درس یا واحد یادگیری خواهد داد. و به نوعی راهنمای عملی برای تالیف کتاب درسی است.

جا دارد به صورت ویژه از سرکارخانم دکتر میترا دانشور که زحمت تالیف فصل ششم را داشته‌اند، کمال تشکر و قدردانی را داشته باشم. نکته قابل توجه اینکه ممکن است چرخه‌ها و فرایندهای مطرح شده در این فصل، کمی متفاوت از فرایندها و رویه‌های دیگر فصل‌ها باشد. دلیل اصلی آن، رویکرد کاملاً عملی و اجرایی محتوای این فصل و شرح عملیات اجرای واقعی تدوین واحد یادگیری

است. چرا که با توجه به امکانات و منابع در اختیار و اقتضائات اجرایی و شرایط واقعی و آنچه عملاً طی شده است، بیان گردیده است.

در بخش پیوست‌ها شاخص‌های اعتبارسنجی و ارزشیابی کتاب درسی و اجزای بسته آموزشی پیش بینی شده است که به منظور صرفه‌جویی در کاغذ، فایل آنها در پایگاه اینترنتی به نشانی www.mazaherih.ir ارائه خواهد شد.

حسن مظاهری

پاییز ۱۳۹۷

www.ketab.ir